

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 25
ROČNÍK CIX – 2015

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 25
ROČNÍK CIX – 2015

Bratislava 2015

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CIX- 2015
ARCHEOLÓGIA 25

Redakčná rada/Editorial Board

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda/Chairman), Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc.,
Mgr. Radoslav Čambal, PhDr. Beata Egyházy-Jurovská, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.,
PhDr. Matej Ruttkay, CSc., PhDr. Etela Studeníková, CSc., PhDr. Vladimír Turčan

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého, anglického a slovenského jazyka/translation into English,
German and Slovak languages: REELS, s. r. o., Stephanie Staffen, Radoslav Čambal

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori/the Authors are responsible for their contributions

Grafická úprava/Graphic design
Matúš Lányi

Tlač/Print

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2015
Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2015

ISBN 978-80-8060-365-6
ISSN 1336-6637

ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA CIX – 2015 ARCHEOLÓGIA 25

OBSAH / INHALT

TOMÁŠ KOLON:

- 11 NÁLEZ DISKOVITÉHO MLATU A MLATU SO ŽLIABKOM ZO ŠPAČINIEC
18 DISCOVERY OF A DISC MACEHEAD AND A GROOVED SLEDGEHAMMER FROM ŠPAČINCE

JANA MELLNEROVÁ ŠUTEKOVÁ – PAVOL JELÍNEK – JANA HLAVATÁ – DANIEL KENDRALA:

- 19 SÍDLISKOVÝ OBJEKT WIESELBURSKEJ KULTÚRY V BRATISLAVE-RUSOVCIACH
28 EIN SIEDLUNGSOBJEKT DER WIESELBURG-KULTUR IN BRATISLAVA-RUSOVCE

SIMONA SLIACKA:

- 31 KOLEKCIA DROBNÝCH BRONZOVÝCH ŠPERKOV Z LISKOVskej JASKYNE
35 EINE KOLLEKTION VON KLEINEM BRONZESCHMUCK AUS DER LISKOVSKÁ HÖHLE

DAVID PARMA – BLANKA MIKULKOVÁ – MIROSLAV ŠMÍD – HANA NOHÁLOVÁ:

- 37 SÍDELNÍ AREÁLY STŘEDNÍ DOBY BRONZOVÉ Z DRNOVIC U VYŠKOVA
71 MIDDLE BRONZE AGE SETTLEMENT AREAS IN DRNOVICE, VYŠKOV COUNTY

ZOJA BENKOVSKY-PIVOVAROVA:

- 73 ZUR TERMINOLOGIE DER BRONZEZEITLICHEN HÜGELGRÄBERKULTUR IN MITTELEUROPA
87 K TERMINOLOGII MOHYLOVEJ KULTÚRY DOBY BRONZOVEJ V STREDNEJ EURÓPE

RADOSLAV ČAMBAL:

- 89 SÍDLISKO KALENDERBERSKEJ KULTÚRY V DUNAJSKEJ LUŽNEJ-NOVÝCH KOŠARISKÁCH
154 SIEDLUNG DER KALENDERBERG-KULTUR IN DUNAJSKÁ LUŽNÁ-NOVÉ KOŠARISKÁ

ALENA ŠEFČÁKOVÁ:

- 160 ANTROPOLOGICKÁ A ARCHEOZOOLOGICKÁ ANALÝZA NÁLEZU Z OBJEKTU 1/02
Z DUNAJSKEJ LUŽNEJ – NOVÝCH KOŠARÍSK (OKR. SENEC)

IGOR MURÍN:

- 161 INTERPRETATION OF GEOPHYSICAL SURVEY OF AN EARTHEN MOUND FOR ARCHAEOLOGICAL
PURPOSES, MOST PRI BRATISLAVE
169 INTERPRETÁCIA GEOFYZIKÁLNYCH MERANÍ (ZEMNÉHO NÁSYPU) PRE ARCHEOLOGICKÉ ÚČELY,
MOST PRI BRATISLAVE

MARTIN KVIETOK:

- 171 NOVÁ LOKALITA Z DOBY LATÉNSKEJ V PRIECHODE (OKR. BANSKÁ BYSTRICA) A JEJ POSTAVENIE
V ŠTRUKTÚRE OSÍDLENIA HORNÉHO POHRONIA
192 NEW LOCATION FROM THE LATÈNE PERIOD IN PRIECHOD (BANSKÁ BYSTRICA DISTRICT) AND ITS
STATUS IN THE SETTLEMENT STRUCTURE OF THE UPPER POHRONIE REGION

CHRISTOPH RÖTTGER:

- 195 ÜBERLEGUNGEN ZUR ZEITSTELLUNG DER MÜNZEN DER BIATEC-REIHE
209 CONSIDERATIONS ABOUT DATING THE COINS OF THE BIATEC-SERIES
POZNATKY O DATOVANÍ SÉRIÍ MINCÍ TYPU BIATEC

IGOR BAZOVSKÝ – MAGDA PICHLEROVÁ †:

- 211 RÍMSKA KAMENNÁ ARCHITEKTÚRA PRI IRKUTSKEJ ULICI V BRATISLAVE-RUSOVCIACH
232 RÖMISCHE STEINARCHITEKTUR BEI DER IRKUTSKÁ STRASSE IN BRATISLAVA-RUSOVCE

ANDREA NÁMEROVÁ:

- 233 NÁLEZ VOTÍVNEHO OLTÁRIKA Z KOVÁCSOVEJ ULICE V BRATISLAVE-RUSOVCIACH
238 FUND EINES VOTIVALTARS VON DER KOVÁCZOVÁ STRASSE IN BRATISLAVA-RUSOVCE

JÚLIUS VAVÁK:

- 239 KONIEC MORAVSKÉHO DÉMONA? PRÍSPEVOK K IDENTIFIKÁCI VÝJAVU NA VČASNOSTREDOVEKOM HONOSNOM OPASKU Z LOKALITY BŘECLAV – POHANSKO
254 THE END OF THE MORAVIAN DEMON? CONTRIBUTION TO THE IDENTIFICATION OF A SCENE ON AN EARLY MEDIEVAL OSTENTATIOUS BELT FROM THE BŘECLAV – POHANSKO LOCALITY

ZDENĚK FARKAŠ:

- 257 STREDOVEKÉ OPEVNENIE STARÝ ZÁMOK II PRI PEZINKU
295 DIE MITTELALTERLICHE BEFESTIGUNG STARÝ ZÁMOK II BEI PEZINOK

ZDENĚK FARKAŠ – IGOR CHOMA – ROMAN PAŠTEKA – RENÉ PUTIŠKA:

- 299 IDENTIFIKÁCIA MIESTA ULOŽENIA OSTATKOV KARDINÁLA PETRA PÁZMÁNYA A ARCIBISKUPA JURAJA LIPPAYA A NÁLEZ DEPOTU ZLATÝCH MINCÍ V KRYPTÁCH POD PRESBYTÉRIOM DÓMU SV. MARTINA V BRATISLAVE
311 IDENTIFIZIERUNG DES NIEDERLEGUNGSPLATZES DER RELIQUIEN VON KARDINAL PETER PÁZMÁNY UND DES ERZBISCHOFES JURAJ LIPPAY UND EIN HORTFUND VON GOLDMÜNZEN IN DEN KRYPTEN UNTER DEM PRESBYTERIUM DES ST. MARTINS-DOM IN BRATISLAVA

KOLOKVIUM – KOLLOQUIUM

VLADIMÍR TURČAN:

- 313 TRINÁSTY ROČNÍK KOLOKVIÍ K OTÁZKAM RÍMSKO-GERMÁNSKEJ ARCHEOLÓGIE
314 DREIZEHNTER JAHRGANG DER KOLLOQUIEN ZU DEN FRAGEN DER RÖMISCH-GERMANISCHEN ARCHÄOLOGIE

KRISTIAN ELSCHKE:

- 315 KERAMIK VON „RÖMISCH-GERMANISCHEN“ NIEDERLASSUNGEN IN BRATISLAVA-DÚBRAVKA UND STUPAVA-MÁST (WESTSLOWAKEI)
338 KERAMIKA Z „RÍMSKO-GERMÁNSKYCH“ USADLOSTÍ V BRATISLAVE-DÚBRAVKE A V STUPAVE-MÁSTE (ZÁPADNÉ SLOVENSKO)

MAREK KALÁBEK:

- 339 GERMÁNSKÁ KERAMIKA V PŘÍKOPU ŘÍMSKÉHO TÁBORA V OLOMOUCI-NEŘEDÍNĚ
345 GERMANISCHE KERAMIK IM GRABEN DES RÖMISCHEN LAGERS IN OLOMOUC – NEŘETÍN

RADKA KNÁPEK – ONDREJ ŠEDO:

- 347 BARBARSKÁ KERAMIKA Z KONTEXTŮ SE STRATIGRAFICKÝMI VZTAHY K ŘÍMSKÉMU ZDIVU V TRATI NEURISSEN V MUŠOVĚ
376 KERAMIK DER BARBAREN VON KONTEXTEN MIT STRATIGRAPHISCHEN BEZIEHUNGEN ZUM RÖMISCHEN MAUERWERK IN DER FLUR NEURISSEN IN MUŠOV

JÁN RAJTÁR:

- 379 GERMÁNSKE NÁLEZY Z RÍMSKEHO DREVOZEMNÉHO TÁBORA V IŽI
395 DIE GERMANISCHEN FUNDE AUS DEM RÖMISCHEN HOLZ-ERDE-LAGER IN IŽA

VLADIMÍR VARIK – TITUS KOLNÍK:

- 401 KERAMIKA Z HLAVNEJ BUDOVY V CÍFERI-PÁCI
411 KERAMIK VOM HAUPTGEBÄUDE IN CÍFER-PÁC

VLADIMÍR TURČAN:

- 413 GERMÁNSKA KERAMIKA Z ANTICKEJ REZIDENCIE V STUPAVE (VÝSKUM V ROKOCH 1987 – 2004)
421 GERMANISCHE KERAMIK AUS DER ANTISCHE REZIDENZ IN STUPAVA (FORSCHUNGEN IN JAHREN 1987 – 2004)

- 423 RECENZIE – BESPRECHUNGEN

RECENZIE

Mária Novotná: *Die Vollgriffschwerter in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde, Abteilung IV, Band 18, 136 strán, 43 celostranových tabuliek. Franz Steiner Verlag Stuttgart 2014.*

Cieľ medzinárodného projektu Prähistorische Bronzefunde – kritické zozbieranie a zverejnenie pravekých medených a bronzových artefaktov – sa naplňa už 50 rokov. Od roku 1969 vyšlo v rovnomennej edícii, ktorá prežila svojho zakladateľa Prof. Dr. Hermanna Müller-Karpeho, vyše 170 zväzkov rozčlenených do 21 oddelení. Z nich v trinástich venovaných britvám, dýkam, ihliciám, nákrčníkom, diadémom, sponám, mečom s jazykovitou rukoväťou, zubadlám, kovovým nádobám, opaskovým záponám, sekerám, záveskom, kosákom a najnovšie mečom s „plnou“ rukoväťou sú do termínu ukončenia rukopisov viac-menej v úplnosti v publikované slovenské nálezy zo zbierok nachádzajúcich sa na Slovensku i v zahraničí. Ojedinelé kusy pochádzajúce z nášho územia uložené v zahraničných fondoch nájdeme aj v zväzkoch venujúcich sa nálezom z iných štátov. Vďaka monografiám siedmich autorov sú z typologického aj chronologického hľadiska fondy vyššie uvedených medených a bronzových (výnimočne aj kostných, parohových, hlinených a kamenných) artefaktov zo Slovenska dostupné a vyhodnotené. Z desiatich zväzkov PBF zostavených na Slovensku napísala Prof. PhDr. Mária Novotná, DrSc. rovných sedem (jeden z nich v spoluautorstve). Predovšetkým vďaka jej systematickej, dlhodobej práci patrí Slovensko k zväzkami PBF najúplnejšie podchyteným územiám Európy. Súhrn venovaný mečom s „plnou“ (odlievanou, kovovou) rukoväťou je zatiaľ jej posledným.

V práci publikuje M. Novotná z územia Slovenska 187 úplných alebo poškodených exemplárov. Treba však dodať, že do počtu patrí i 37 fragmentov čepelí, ktoré môžu pochádzať z mečov s „plnou“ rukoväťou, rovnako však aj z mečov s jazykovitou rukoväťou, od ktorých sa nedajú odlišiť. Dokázateľne teda k zbraniam s „plnou“ rukoväťou z katalógu M. Novotnej patrí 150 úplných exemplárov alebo fragmentov. Je potešiteľné, že práca bola permanentne aktualizovaná a aj po redakčnej úprave doplnená o novozískaný depot mečov z Kaloše či ojedinelý nález z Rusko. Opačný postup aktualizácie, teda vyradovanie, naznačuje prázdne číslo 30 v katalógu. V katalógu je kladený dôraz na vylúčenie rizika „tvorby“ prípadných fiktívnych lokalít, ktoré vďaka opakovaným zmenám názvov obcí či ich zlučovaniu nie je na Slovensku malé. Nemožno vylúčiť, že počet sečných a bodných zbraní s „plnou rukoväťou“ zo Slovenska narastie o „niekoľko tuctov trojvývalkovitých mečov typu Liptov, mečov s čiaškovitou rukoväťou a miniatúrnych mečov“ z depotu nájdeneho na neznámej lokalite na východnom Slovensku (*Podborský 2012, 206*). Tieto však v súčasnej dobe nie sú dostupné v origináloch ani vo vyobrazeniach, preto je ich problematické kvantifikovať i typologicky určiť. 150 mečov z katalógu M. Novotnej je rozčlenených do 27 skupín, typov a variantov. Autorka dôverne pozná doterajší stav bádania, používa už vydané zväzky PBF venované mečom s „plnou“ rukoväťou, ktoré v značnej miere vychádzajú zo základných štúdií F. Holsteho a H. Müller-Karpeho. Stupňovitého delenia názvov a označovania typov posledne menovaného sa až na niekoľko výnimiek pridrža. Ukázalo sa, že pokým do strednej doby bronzovej patria len ojedinelé exempláre, na počiatku mladšej doby bronzovej ich výskyt narastá a vrchol zastúpenia v nálezoch dosahujú v staršom a strednom období kultúr popolnicových polí. V období mladších popolnicových polí počet nálezov bronzových mečov s „plnou“ rukoväťou výrazne poklesol a v ich neskorom období temer miznú. V práci M. Novotná venuje zvýšenú pozornosť nálezovým okolnostiam, čo nie je v „typologicko-chronologickej edícii“ pravidlom. Konštatuje, že v Karpatskej kotline je minimum hrobov kultúr popolnicových polí s mečmi s „plnou“ rukoväťou, naproti tomu ich pochádza veľa z hromadných nálezov. Uvedený stav potvrdzuje jej katalóg: Z mečov bezpečne patriacich do skupiny „s plnou rukoväťou“ pochádza 95 z viackusových depotov, 7 z vodného prostredia, 3 zo sídlisk a 1 z hrobu. Počtom 44 sú zastúpené ojedinelé nálezy alebo predmety s neznámymi nálezovými okolnosťami.

M. Novotná predpokladá domácu výrobu mečov typu Riegsee, Ragály, mečov liptovského typu, niektorých mečov z čiaškovitou rukoväťou a snáď aj ojedinelých typov mečov s „plnou“ rukoväťou z východného Slovenska. I keď kadluby na odlievanie čepelí mečov pochádzajú len z ojedinelých lokalít, početné doklady kovolejárstva zo sídlisk stredodunajských a juhovýchodných popolnicových polí predpoklad produkcie mečov oprávajú. Autorka pri úvahách o možnosti použitia jednotlivých zbraní v boji vychádza z ich dĺžky, tvaru čepele i poškodení. U mečov s „plnou“ rukoväťou počíta tiež s použitím pri obetných ceremóniách, ktorých záverom bolo deponovanie na vybranom mieste. Jednou z takých polôh môže byť travertínový prameň v Sliačoch so šiestimi bronzovými mečmi a

neobvyklým kostrovým pohrebom v bezprostrednej blízkosti. U krátkych mečov uvažuje o ich symbolickej funkcii, pričom uvádza presvedčivé analógie zo vzdialenejších oblastí i z rôznych časových období.

V oblasti datovania najrannejších stredoeurópskych mečov M. Novotná akceptuje názor W. Davida, ktorý pokladá depoty skupín Apa-Hajdusámson a Koszider za viac-menej súčasné a územne sa vylučujúce. Meč typu Apa „s macedónskej Pelly“ pokladá autorka s istou výhradou za import na severovýchodnej periférii mykénskeho sveta. Treba však uviesť, že spôsob jeho získania z pozostalosti nemeckého úradníka v prvej polovici 19. storočia (Hänsel 1997, 172) dôveru k pravosti výnimočnej lokalizácie neposilňuje.

Zaujímavú exkurziu do dejín tvorby múzejných zbierok poskytuje kapitola venovaná šiestim falzifikátom mečov s „plnou“ rukoväťou uloženým v slovenských zbierkach. Jeden z nich nájdený údajne v Obišovciach odhalila sama autorka. Jej podozrenie metalografická analýza D. Ozdína potvrdila. Ten vo vyše 6 stranovom príspevku na základe analýz rekonštruuje technológiu výroby. Po odliatí boli ostria čepelí mečov kuté za studena, pracovný proces bol kombinovaný popúšťaním pri vysokej teplote.

V porovnaní so skôr vydanými zväzkami edície PBF, oddelenia IV, je v recenzovanom kladený dôraz na rádiologickú analýzu. Súbor roentgenových snímok 54 rukovätí mečov zastupuje najdôležitejšie typy i všetky obdobia a preto je reprezentatívnym podkladom pre poznanie vývoja technológie spájania rukovätí a čepelí bronzových mečov od počiatku strednej po záver neskorej doby bronzovej nielen na Slovensku. Porovnanie so staršou prácou D. Anknera ukázalo, že niektoré meče typu Riegsee z oblasti rozšírenia pilinskej kultúry sa vnútornou konštrukciou rukovätí odlišujú od juhonemeckých, avšak sú blízke mečom typu Ragály, čo je podporný argument pre úvahy o výrobe týchto zbraní v Karpatskej kotline. Rádiologické analýzy a ich vyhodnotenie z pera a B. Sicherla nie sú len prilepeným dodatkom k práci, ale jej plnohodnotnou, 21 stranovou súčasťou. Priložené zoznamy roentgenovaných mečov nepochádzajúcich z územia Slovenska však tému zväzku PBF prekračujú.

Rádiologické, ako aj metalografické analýzy naznačujú smer budúceho bádania, pretože možnosti typologicko-chronologických komparácií bronzových mečov sú obmedzené a u rôznych autorov sa argumenty opakujú. Ukázalo sa, že veľkorysé použitie prírodovedných analýz prináša zaujímavé nové poznatky.

Nový zväzok edície Prähistorische Bronzefunde s pera M. Novotnej: „Die Vollgriffschwerter in der Slowakei“ sa stane základnou príručkou pre poznanie tejto kategórie zbraní na severe Karpatskej kotliny.

LITERATÚRA

Podborský 2012 – V. Podborský: Der neue Fund eines Deichselwagens aus der Ostslowakei. In: Peregrinationes archaeologicae in Asia et Europa Joanni Chochorowski dedicatae, Kraków 2012, 205-213.

Hänsel 1997 – A. Hänsel: „PELLA, Macedonien“ In: Gaben an die Götter. Berlin, Katalog, 172.

Juraj Bartík

Tomáš Mangel – Alžbeta Danielisová – Jan Jílek: Keltové ve východních Čechách, Hradec Králové – Nasavrky – Pardubice 2013. 153 strán, brožovaná väzba. Vydalo: Boii o. s. Nasavrky, Muzeum východních Čech v Hradci Králové ISBN: 978-80-85031-97-3 a Východočeské muzeum v Pardubicích ISBN 978-80-87151-29-7.

V roku 2013 uzrela svetlo sveta nová publikácia mlade českej vlny archeológov – T. Mangla, A. Danielisovej a J. Jílka, venovaná komplexnému spracovaniu osídlenia regiónu východných Čech v dobe laténskej a začiatku doby rímskej. Na prvý pohľad kniha upúta svojim obalom, ktorý je jednoduchý a zároveň efektívny so zobrazením tváre maskovitej spony. Publikácia je zložená zo štyroch hlavných kapitol. Hneď v jej úvode sú spracované dejiny výskumu doby laténskej v regióne. Najrozsiahlejšia je kapitola 3, ktorá tvorí gro publikácie. Je v nej chronologicky rozdelené osídlenie východných Čech do štyroch podkapitol po jednotlivých stupňoch doby laténskej, t.j. od neskorej doby halštatskej cez staršiu a strednú dobu laténsku a mladšiu/neskorú dobu laténsku. Každé obdobie doby laténskej je v publikácii prezentované jasnou štruktúrou, obsahujúcou základné charakteristiky jednotlivých fáz doby laténskej (základná charakteristika obdobia, sídliská, pohrebiská, materiálna kultúra). Nateraz pre včasnú dobu laténsku v regióne platí, že je známa predovšetkým z početnejších sídlisk ako z pohrebísk. V rámci kapitoly o staršej a strednej dobe laténskej je najväčšia pozornosť venovaná hrobom a pohrebným zvykom, materiálom z pohrebísk a rekonštrukciám hrobu muža a ženy (s. 53-65, obr. 33). Najväčší rozmach osídlenia v regióne nastáva v mladšej dobe laténskej. V Európe vznikajú oppidá. Súvisí to s nárastom populácie ako aj zmenami v sociálnej štruktúre obyvateľstva. Vytráca sa